

Česti mongoloidni tip slovenačkog lica biće avarskog porekla. Dugoljaste glave su vezane za nešto viši stas. U opšte se po visini svojeg uzrasta Slovenici nalaze blizu gornje granice srednjeg stasa, te su visoki ljudi česti, a niski retki.

Pored slovenstva i prirode slovenačke zemlje, na duhovnim osobinama Slovenaca je ostavila osobito mnogo tragova dugovečna politička i kulturna sredina alpisko-germancka; ali je izdvajanje tih elemenata danas još skoro netaknuto. Medjutim, sa opšteg gledišta psihologije naroda, možemo Sloveniju da delimo, u glavnom, u dva velika regiona. U višim ratarskim i šumarskim krajevima prevladjuje intelektualna, dok je kod vinogradničkog naroda razvijena u većoj meri osećajna strana. Teža borba za život je učinila „planince“ istrajnijim, dovtljivim, pronicavim i mudrim, prema moru delom i lukavim (mediteranski uticaj). Njihov jaki ponos prelazi u centralnim predelima po gde u sitnu sujetnost i oholost, a po gde u tvrdo-glavost. Tome nasuprot, „dolinca“ karakterišu blaga, uzdubljiva ćud, življa fantazija, pitomost i lakoumnost. Pijanstvo je opšta slaba strana Slovenaca. Strah i vera u moć nemačkih gospodara koji su u izolovanoj Koruškoj sasvim pobedili, u dolincima pitome Štajerske su pobudili naročito veliku težnju za materijalnim i kulturnim takmičenjem sa okolnim susedima u opšte.

Veselosti u humora ima hod Slovenaca u velikoj meri. U duhovnim umotvorima je lirika njihov glavni element. Ljubav za pevanjem je daleko poznata. U alpiskim predelima je omiljena više erotička, a u vinogradničkim prigodna i vinska pesma. A peva se u tri ili četiri glasa u nežnim, mekim tonovima i akordima kojih kod prave nemačke (ne koruške) pesme nema.

Po svojem moralnom karakteru Slovenci su vrlo pobožan narod, pobožan često do bigotnosti; prema jugu ima i nekoliko tragova erskog racionalizma. Crkve, zamci i kule ostaće vekovni spomenici gmizavačke strpljivosti i tlačanske pokornosti u kojoj je slovenački narod tokom vekova bio vaspitan i od zemaljskih i od crkvenih vlasti. Bele crkvice bez kojih nije u gušće naseljenim pobjrdjima skoro nijedan vis, za opštu sliku slovenačkih krajeva su od osobito velikog značaja.

Jože Rus.

О ПРОУЧАВАЊУ СЕЛА У ВОЈВОДИНИ.

Насеља у Војводини нису проучавана толико ради научних сврха, као у осталим српским крајевима, колико ради практичне користи. Бројно стагнирање и опадање војвођанских Срба и њихов несигурни економски и културни напредак одавно су утврђени. Разлози лошем стању већ одавно су познати и чињен је читав низ покушаја да се сузбију, те да се створе такве прилике за живот Срба у Војводини, како би они могли бројно напредовати и економски и културно се развијати. У туђој, према Србима непријатељски расположеној, држави никада и никако се, међутим, нису дале сасвим одстранити те неповољне прилике јер их држава није ни у чем помагала, него их је, напротив, сметала у свима пословима, који су ишли за унапређење народа. Тешко стање у коме су се досад налазили војвођански Срби, није се никако могло потпуно изменити, него само донекле поправити.

Насељени у баровитим и нездравим крајевима, извргнути дуго времена или турском ропству или непрестаним турским навалама, стални

ратници на Граници и на свима аустријским бојиштима по целој Европи, нису могли Срби никако бројно напредовати. Сви здрави и снажни мушкарци ишли су у рат, те тако гинули, или су се враћали кљастим и болесним. Од таквих се рађао редовно слаб подмладак, који, печист и ненегован, није могао издржати нездраву климу и сталне заразне болести. Зато је помор мушкараца и деце у Војној Крајини, где је већина војвођанских Срба живела, био увек врло велики, и у најповољнијим случајевима се становништво читаве деценије држало на истој висини; али се обично умањавало. У крајевима пак ван Војне Крајине жупанијске су власти и спахије Србе без мере прогањали и кињили, те их у велику сиротињу и оскудицу уваливали. У дуготрајним ратовима, дубокој непросвећености, сиротињи, и још прогањани од свих власти, није, дакле, никакво чудо што се војвођански Срби нису могли ни нормално множити, ни економски и културно напредовати.

Занимљиво је, да сами Срби нису сматрали ратнички живот главним разлогом свога рђавог положаја. Њихов војнички дух, привидна слобода Срба у Војној Крајини и извештан спољашњи сјај ратничкога живота нису им допуштали да увиде највеће зло које их је давило и да се против њега боре, јер њих је донста само непрестано ратовање децимирало, одржавало на ниској економској степеници и културно уназађивало. Из њега су истицали сви остали разлози несноснога стања војвођанских Срба, и био је сасвим узалудан посао покушавати ове одстранити, догод је главни разлог постојао.

Због тога су се сви ранији планови да се створе повољне прилике за напредовање војвођанских Срба расплињавали и трагично свршавали, па били они управљани за стварањем српске државе у туђој држави или автономне црквене и просветне организације. Јер им држава у држави, ни икаква права автономија није се дала у Аустрији остварити, а исто тако није се никада могла извојевати ни збиљска равноправност Срба с осталим грађанима, пошто су Срби увек сматрани сумњивим елементом, који тежи ван државних граница. Зато држава према војвођанским Србима није имала никаквих дужности и за њих никаквих права.

Све дужности, које иначе свака уређена држава има и врши према појединцима и друштву морали су они сами на себе узимати и уз то испуњавати грађанске обавезе као и други, те се још бранити против непријатељских нападаја државе. Положај веома тежак.

Државни нападаји на војвођанске Србе били су најчешће политичке природе, па је зато разумљиво што су и Срби, испрва, ишли за стварањем своје засебне политичке организације, која би их чувала. Моментана попуштања и заваривања Аустрије, као да ће Србима дати њихову засебну политички-автономну област, збуњивала су читаве генерације, док се укидањем Српске Војводине није јасно показало, да Аустрија неће трпети никакву ни привидно автономну српску област у себи.

Судбина Војводине није, међутим, поучила Србе да и не мисле на остварење какве било политичке автономije у туђој, непријатељској држави, него су они, и поред искуства из борбе за српске привилегије и засебан српски териториј, после укидања Војводине наставили исто тако неплодну политичку борбу за црквено-школску автономiju, верујући, да ће их она моћи заштитити од прогона државних власти и у српском друштву узети на себе оне функције, које би требало држава да врши. Но црквено-просветна автономija никада се није изградила, јер то др-

жава није допуштала, а и у привремено рађеним автономним пословима задржала је државна власт увек отворена врата за своју потпуну ингеренцију. Спретним махинацијама она је, политички интересирана, Србе намерно гурала у жучну, редовно некултурну, автономну борбу, која је деценијама паралисала сваки паметан рад око збиљског народног добра.

Тако је држава са својом идејом о црквено-школској автономји дала Србима у Војводини неопасан сурогат неког политичког живота и изазваном борбом око уређивања автономје спремала смишљен рад на економском и културном подизању Срба. Када је та борба доведена до апсурдума, и када се видело да се њезине, само привидно високе, сврхе никада неће испунити, онда су страсти у автономној борби биле већ тако разбуктане и правци мишљења о јавним народним пословима тако застрањени и скамењени да је требало нарочитих напора да се докаже штетност и неплодност целокупне автономне политике, и ако је било очевидно, докле је она народ довела.

Потицај за борбу против једностране војвођанске автономне политике празних фраза и крупних речи дошао је из Чешке, делимице преко Загреба, где је раније превладало уверење о неплодности ове врсте политике. Јер и код Чеха и Хрвата дуго времена вођена државно-правна борба за државу у државу и за пуну автономiju није донела никаквог успеха у том правцу, а у њој су и Чеси и Хрвати били погубили своје раније економске и културне позиције, јер су водили сасвим једнострану политичку борбу. Извлачили су, дакле, сами себи испод ногу подлогу на којој се једино може изградити јак политички положај, будући да само економски јак и просвећен народ може играти важну политичку улогу. Највише из речи и дела Масарикових и његових пријатеља понели су њихови српски и хрватски ученици нову науку и бацили у наш народ плодну мисао: Не треба нам крупних речи и звучних фраза, него ситних дела.

Војвођански Срби, свикли на шупљу мађарску фразеологију, најтеже су примали ову науку и најдуже су остали у заблуди, да се чистом политиком, вођеном крупним и оштрим речима, народ даде боље помоћи него ситним, али сталним, економским и просветним радом. Они су најдуже веровали да се регенерација друштва може речима постићи, и ако су имали пред собом најубедљивији пример, како се ни онако искреним, пламеним и жучним речима као Натошевићеве, у његовој расправи: За што наш народ у Аустрији пропада, ништа не може постићи. Више од најзвучнијих фраза могу учинити утврђене сухе чињенице, а још више добар пример и дела.

Пре почетка свакога смишљенога рада требало је тачно знати; како стојимо, ако се хтело да се народна регенерација поведе сигурним путем по јасно одређеном плану. У првом реду морало се утврдити, колико нас у опће има, јер бројеви државне мађарске статистике о Србима нису били никада тачни; даље, како стојимо с народним здрављем, какав нам је економски положај и какав нам је висок културни ниво. Разлози местимичног опадања и спорог напредовања морали су се исто тако пронаћи као и разлози местимичног дизања и нормалног развијања, да би се видело, шта нас гура у пропаст, а шта нас унапређује.

Сасвим је разумљиво, што је један од вођа у раду око економског и културног оздрављања и дизања војвођанских Срба, свештеник инђијски, Радослав Марковић, први осетио потребу и дужност да свестрано

проучи своје село, те да резултате свога проучавања и опажања, заједно са својим предлозима, изнесе пред своје сељане.¹⁾ Сврху ове врсте проучавања насеља он је у уводу својој студији одредио сасвим јасно и прецизно: „Ми у опште говоримо и пишемо, да наш народ пропада, а кад и кад се чује, да негде и напредује, али, како заиста стојимо, не можемо поуздано знати, јер наш се суд у томе своди обично на поједина места или крај... Време је да подвучемо црту, па да срачунавамо, да сазнамо ко смо и какви смо, да испитамо и познамо себе, да сазнамо већ једаред, да ли још назадујемо, или стојимо или смо се у име божје почели, макар и по малко, да мичемо напред. Кад познамо себе, а то ће бити, кад свака парохија наша изиде на среду са својом статистиком, онда ће, држим, најбоље се показати шта нам ваља радити и где да се јачом снагом заложимо, па ће и око рада на моралном и материјалном унапређењу народном, који је код нас у најновије доба започео, живље и на све стране прионути и сви они, који су у првом реду на то позвани. И кад се доле утврдимо и пође нам у напред, изврстан нам је онда напредак и на другим пољима“ (стр. 3). Концепција и композиција монографије Р. Марковића постала је узор за све, које су иза ње написане, јер су јој сврхе идеалне и разговетне, распоред прегледан, израда савесна, а начин приказивања трезвен и убедљив. Распоред је, дакле, у свима монографијама, у главном, једнак, те није потребно, с те стране, о свакој посепце говорити.

У свима је на првом месту традиционална и права историја места, која је редовно лоша, јер писци нису имали ни извора ни литературе, а ни спреме, да ваљано обраде историју свога села, особито ако је насеље старо и његова прошлост дуга и пуна важних догађаја. Иза историје места је одељак о цркви и школи, обично преопширан, јер је често уношено и оно чему има места само у службеним протоколима. Наредни одсек, о сељанима, за нас је, овде, најважнији. Код Р. Марковића је израђен добро. Одељци су у њему ови: О спољашњем изгледу, језику и ћуди сељака, о њиховим становима, о оделу, о храни, о домаћем животу, о здрављу, о занимању и о производњи и потрошњи, где је изнесена тачна и врло поучна схема о приходу и расходу једне сељачке куће. У засебном одељку је обрађено имовно стање сељака и истражени разлози пропадања. Други део монографије, статистика породица, израђена је с пуно озбиљности и с потребном тачношћу. У каснијим монографијама је попис породица, сасвим уместно, још усавршен тиме, што је броју душа и величини поседа, и годинама када се породице први и последњи пут спомињу, додано име под којим су у селу познате, крсна слава и место одакле су пореклом и сдакле су се непосредно доселиле, ако се то зна. Прегледне статистичке таблице су, у главном, увек тачно

¹⁾ Досад су изашле ове монографије о парохијама: *Марковић Р.*, Православна српска парохија у Инђији крајем 1900. године. 1. и 2. изд. Ср. Карловци 1901; *Козобарић Ј.*, Православна српска парохија у Илоку крајем 1900. године. Ср. Карловци 1901. (Иста парохија крајем 1908. г. Ср. Карловци 1909.); *Теофановић В.*, Православна српска парохија у Чуругу крајем 1900. године. Ср. Карловци 1901; *Вујић М.*, Православна српска парохија у Добрици крајем 1901. године. Ср. Карловци 1902; *Барачки Н.*, Православна српска парохија у Бега Св. Ђурђу крајем 1908. године. Велики Бечкерек 1909; *Николић Д.*, Православна српска парохија у Српском Крстуру крајем 1908. године. Турска Кањига 1 09; *Козобарић Ј.*, Православна српска парохија у Грку крајем 1910. године. Ср. Карловци 1912; *Аранички С.*, Православна српска парохија у Старој Пазови крајем године 1911. Ср. Карловци 1912 и *Белеслијин В.*, Православна српска парохија у Медини и Рац-Козару. Ср. Карловци 1913.

и спретно израђене и редовно се да из њих лако разабрати кретање становништва и очајно хигијенско и економско стање највећег дела појединих српских породица у Војводини. Нечистоћа из непросвећености и лености, пијанство, сиротиња, нерационална економија и исхрана и, напослетку сујеверје узрок су многобројних болести од којих несразмерно велики део српскога становништва у раном детињству и младости умире. Деце се доста рађа, а мало одхрањује. Позната и утврђена истина, да где се много рађа да се ту лакомислено пушта да се умире види се из свих монографија села у Војводини, а најстрашније из Ј. Козобарића монографије о Грку. Нарочито упада у очи опасно мали прираст Срба због помора деце, када се упореди кретање становништва код Срба и код странаца, који с њима у истом месту и под истим условима живота бораве, јер нигде није помор тако велики и пресечан век тако кратак као код Срба. Р. Марковић је пажљивим и озбиљним проучавањем демографског материјала доказао сасвим јасну везу између опадања броја рађања и економског пропадања, а М. Косић је у својим студијама кретања становништва у целој Митрополији Карловачкој — које због светског рата нису објављене — доказао очевидну везу између помора деце и увлачења туберкулозе у народ. И у једном и у другом случају је лоше економско стање редовно повод великом помору, и доиста се из свих статистичких прегледа у монографијама тачно види, како се највише деце рађа и одхрањује код сељака доброга средњега стања, док је код богатих, због дегенерације — којој су обично криве „миразуше“ — и код сиротних, због оскудице, број одхрањене деце много мањи. На завршетку монографија редовно износе писци своје назоре о опадању и пропадању Срба у свом месту и чине предлоге, како би се народу дало помоћи.

Разлози опадања и пропадања Срба остали су исти, у главном, као што су утврђени још код Натошевића, и списак српских мана није се ни најмање изменио. Као највеће српске мане у Војводини утврђени су: Нерад или нерационалан рад, лакомислено расипање и разметање у различитим свечаним приликама, задуживање без размишљања и рачуна, пијанство, мода и ограничавање порођаја, парничење и неразумно, страшно политизирање и, напослетку, поткрадање куће. Предлози пак за поправљање нису једнаки и нико више не мисли, као што се држало још седамдесетих година прошлога века, да би се једностраним, политичким тековинама дало све зло у народу поправити. Данас су такви назори сасвим застарели, и из свих предлога о поправљању и одстрањивању народних мана даду се ишчитати само две модерне жеље: Просвећеност народа и кооперација економски слабих. Народ ваља просветити, па ће нестати прљавштине, сујеверја, нерада, расипања, задуживања, пијанства, лудог парничења и неразумног политизирања, а кооперацијом и друштвеним помагањем нестане тешке сиротиње па тако и разлога који спречавају бројно напредовање и ометају економски и културни развитак.

До тога су убеђења долазили редом сви писци монографија о селима, али га често нису умели јасно изрећи, него су место резултата својих опажања и проучавања стављали мишљења других писаца, а и један другог преписивали. Добро је, што је распоред у свима монографијама исти, пошто се у једнаком оквиру може најлакше наћи што се нарочито жели, но на копирању оквира требало се задржати. Неки писци монографија, и поред демографског материјала који су имали, претерали

су у хвали старих времена, јер се нису умели отети опћем, неоправданом, мишљењу, како је у старо доба све боље било. Код модерних тековина често нису умели разликовати здраву језгру од непотребног и лошег баласта и нису водили рачуна о томе, да се у примању културних тековина најраније и најлакше прима оно што је најгоре у њима.

Културни се развитак, уопће, не да у натраг вратити и сасвим је некорисно и штетно предлагати неумесне ствари и захтевати оно што се не може и што се неће постићи. То нарочито вреди за народну ношњу. Мода је, истина, једно од највећих зала код Срба у Војводини, али се та мана не ће на тај начин одстранити, што се препоручује повратак народној ношњи. Она се не може повратити, јер је скупоцена и нерационална, али се треба борити против скупоцености, множине и неукусности данашњег одела. И ту се треба више ослањати на тачне рачуне о приходу и расходу сељачке куће, него ли на лепе речи. Велика је зато заблуда, што су писци монографија села каткад тежили за литерарним ефектом, падали у песничку и проповедничку дикцију и покушавали да говоре језиком јачим од језика чињеница. То је немогуће. И што је у којој монографији више чисто литерарних елемената, то она лошије и мање убедљиво делује. Погрешка је у том, што они нису имали детаљних упута за рад, што им нису дана тачно формулисана демографска, етнопсихолошка и социографска питања, на која би они имали дати поуздане и пуне одговоре, на основу којих би се лако израдили тачни судови и одредила директива за будући рад.

Највише се око поправљања метода монографија трудио епископ Ил. Зеремски и, са свог становишта, додао тачних опажања и умесних захтева.¹⁾ Ти су сви врло радо примљени. По томе се види, како су састављањем монографија радо дочекивали сваки поправак и сваку упуту. И иначе се по монографијама види, да је обично само неупућеност писаца крива, што многи проблеми народног живота нису уочени и обрађени, а да су писци на томе упозорени и да им је саопћен метод по коме се имају проучавати и решавати, они би их савесно обрадили. Самоучко размишљање и довијање, на које су писци једино били упућени, није им увек могло помоћи. Обично су се појединци упутили само у поједина питања и лепо се види, како су неки од писаца монографија постали стручњаци за различита питања народног живота и њих с нарочитом љубављу и спретношћу решавали, док су друге, исто тако важне проблеме обилазили, или их с мање умешности обрађивали. Тако се код Р. Марковића, који иначе има провућен и дубок интерес за све гране народног живота, ипак види, како се с нарочитом пажњом труди доказати, да сељак без поседа земље не може напредовати. Сељачка породица не може дуго бити здрава без земље, јер се мора мучити и нужду трпити и јер неуредно живи, посрне поштењем и т. д. Истребљење међу сиротињом грозно је. Сиромашна сељачка породица само тако може дуго живети, ако многу децу рађа, да накнади силне губитке прерано помрлих од болести. Много рађати и много боловати и умирати мучно је и опет не да напред, јер кошта силних новаца, али је ипак

¹⁾ Богословски Гласник I (1902.), 354 — 8. и 423 — 37. Ту је оцена на монографије о Инђији, Илоку и Чуругу. На монографију о Добрици изашла је оцена у истом листу: II (1902.), 121 — 123. Осим ових оцена епископа Ил. Зеремског изашло је још врло много других, али су се писци монографија највише обавирали на захтене изнесене у овим оценама.

боље, него славно изумрети не рађајући децу“ (стр. 48.). У том је послу он, уосталом, признат стручњак; који целога века својски ради о том, како би стекли земље они ратари који је немају, а проширили посед они, који га мало имају. Ј. Козобарића, опет, највише занима кретање броја становништва па је он јасно доказао, да су сасвим неосноване тврдње, како је опадање Срба у Војводини тако недавно почело, и изнео, да се српско становништво у Илоку за сто година, све до 1863. године, никако није множило. Он је, у почетку држао, да је разлог тој стагнацији у томе, што се Срби, особито по већим местима, често не жене, а многи су српски бракови без деце, јер је у Илоку нашао 17 пунолетних нежењених на 350 душа, а од 72 брачна пара рађала су децу само 25¹⁾. У Грку се, међутим, уверио, да је главни разлог слабом множењу Срба превелико умирање деце, јер је тамо нашао, да је у 112 породица, од 315, већи број рођене деце поумирао. В. Теофановић је — чини се не знајући за Натосевића — с истом жестином као лекара наш родољубиви велики педагог напао на моду, неукусну а скупоцену, због које се Срби у Чуругу, у богатој Шајкашкој, лоше хране и кржљаве, само да би могли више на моду трошити. Он је добро уочио, опет као некад Натосевић, и велику штету од недоумних занатлија, који себи ништа нису кадри привредити, а у месту су у ком живе, немио и несносан баласт. М. Вујић и Д. Николић туже се највише на српско пијанство у Банату, у Добрици и Срп. Крстуру, и сматрају га главним народним злом, због кога долази до ружна живота у породици, опадања имања, задуживања, нарочито у пролеће („пролетњи новци“) и продавања земље богаташима и нератарима. Не смемо ову прилику пропустити, а да не споменемо, како Срби у Војводини, где год пропадају, из неког лоше схваћеног поноса, нигде не продају земљу Србима, него увек странцима; то сви писци монографија, који су на то пажњу обраћали, сложено тврде, а нарочито С. Аранички (стр. 177.). Н. Барачком су његови сељани, у Бега Св. Ђурђу, чудни и неразумљиви људи, и ако се он много трудио да их разуме; да га је имао ко, међутим, упознати с типом „раје“ источних крајева, он би их врло лако схватио, јер је то исти тип. Овако је писац остао сам незадовољан са својим истраживањима и преко срца се теши с њиховом формалистичком побожношћу, од које се не види никаквога трага на моралу његових сељана, да је ипак боља него никаква. Сам процес наглог нестајања народа најтеже је осетио В. Белеслијин проучавајући српске оазе у толнанској жупанији, Медину и Рац-Козар, које су од најближег српског места удаљене сто километара. Ови честити Срби нагло изумиру са свима својим лепим особинама и чудним обичајима, који чине утисак неког врло старинског живота. Остају иза њих само пуне цркве и запуштена гробља и страشان је осећај читати очајан и искрен узвик родољубивог писца: „Нестаје нас, све нас више нема“ (стр. 11).

Не оставља, уосталом, само ова монографија, по својим резултатима, немио и брижан утисак, него све од реда, јер проучено и у њима описано стање српског народа није далеко од очајнога. Све су ове монографије, додуше, из најизложенијих наших крајева, пошто је разумљиво, да се потреба обавештавања и тражења излаза из опасна

¹⁾ У Ст. Пазови је још горе. Тамо је било на 32 чиновничке породице 13 пунолетних нежењених (стр. 102. и 135).

стања најјасније тамо осећала где је невоља највећа, али, с друге стране, оне су с тако пространог територија, да се морају сматрати пемилим и озбиљним симптомима опасне болести целог српског народа у Војводини. Нема ни једног случаја да које од типичних српских војвођанских мана, код појединаца и друштва, бар у једном селу нема. Свуда су мане исте, и разлика је само у том што су у различитим местима различите величине и друкчије распоређене по својој интензивности. Према томе се на питање о том: да ли су нам оваке монографије и у срећно измењеним политичким приликама потребне, мора одговорити с одлучним, да. Заблуда је била ранијих наших генерација, да би се с изменом самог политичког стања чаробњачком брзином изменио цели народни живот, и ми у ту заблуду не смемо сада поново пасти. Ни једна држава, а камо ли млада, не може узети на себе све дужности друштва, него се и оно само мора старати о свом економском и културном напретку. Политичке промене уопће неће директно деловати ни на измену хигијенског стања. Економска утакмица наставиће се, и у њој ће подлећи онај, ко се буде слабије множио и буде непросвећенији, јер пардона и престанка у економској борби нема. С тога ми и од сада морамо бити тачно обавештени о нашем бројном, економском и просветном стању, о нашим способностима и манама, те су оваке монографије и даље веома потребне, само им се поље рада и начин оградe има донекле изменити.

Досада једина Војводина није антропо-географски проучавана, као остали српски крајеви, јер то политичке прилике нису допуштале. Сада ће, без сумње, почети врло нужно проучавање Војводине с те стране, и зато треба састављање оваких монографија тако удесити, да се антропогеографска и социографска проучавања међусобно помажу и допуњују, а не да се и једна и друга грана истраживања бави истим питањима, а многе гране народног живота остаће непроучене. Најважније пак наше антропогеографске проблеме морају знати и сви који се одлуче на састављање монографија о селима, иако је главни део његова рада социографски, јер се по израђеним монографијама јасно види како је фатално, што писци нису знали за метод и резултате антропогеографских проучавања Ј. Цвијића и његових ученика. Да су то знали, био би им посао у многим олакшан, омиљен и отвориле би им се очи за многе проблеме, које овако нису ни опазили. Нарочито је потребно да сви писци стекну подобност за проучавање етничких особина нашега народа и даду одговора на дотична питања у Упутствима за испитивање наших и етничких особина, која ће се, због сложенијег начина народног живота у Војводини, за ту сврху допунити. Социографска пак питања, нарочито удешена за Војводину, саставио је већ М. Косић и допуниће са новим одељком о питањима и последицама светскога рата.

Према томе треба од сада израђивати монографије села само на основу антропогеографских, нарочито етнопсихолошких и социографских питања, за која ће се имати дати тачног одговора, без икаквих литерарних амбиција, да би тако добили поуздан демографски, етнопсихолошки и социографски материјал и с њим сигурну подлогу за вођење смишљене и конзеквентне културне политике. Резултате проучавања треба тако приказати, да се делује самим изношењем чињеница, а не лепим речима. Проучавања треба тако савесно извести да се њихови резултати могу употребити и за научне и за васпитне

сврхе. Угледање писаца једног на другом има се ограничити само на спољашњи облик, а нипошто несме прећи у преводње садржине. Историја села редовно се не може израђивати у мањим местима. Историје треба уносити што мање, а нарочиту пажњу ваља обратити на предања, која још живе у народу, о досељавању породица. У вези с тим одељак о сељанима мора се опширније обрађивати и добро је дати ваљане фотографије најзанимљивијих типова становништва и њихових зграда. Треба посветити пажњу и одељцима о храни и здрављу. Код занимања сељана има много питања која су до сад у најбољем случају само дотицана, а требало би их тачно испитати и обрадити. Чудо је што се у свима досадашњим монографијама тако мало говори о жени. Сасвим је неразумљиво што нико од састављача монографија није проучавао мишљење сељака о важности просвете и испитивао њихову лектуру и њихове правне и социјалне изворе. Статистички, други део треба израђивати онако како је израђен код Ј. Козобарића и С. Араницкога, а кретање становништва најбоље је приказивати у што ширем обиму по Р. Марковићу.

Да би се посао око израђивања монографија села нарочито у почетку што стручније и савесније обављао, биће најбоље, да се све израђене монографије, пре штампања, предаду на оцену Социолошком Институту, а док се он не оснује, Географском Институту Универзитета у Београду. Од овога Института треба сваки испитивач пре почетка рада да затражи упуства Ј. Цвијића о испитивањима села и психичких особина нашега народа. У том Институту може се израдити и скица дотичнога села и околине и у њу унети (према подацима испитивачевим) тачни називи свих географских објеката чија су имена, нарочито у Војводини хотице и нехотице на досадашњим званичним картама одвише искварена. Исто тако се само ту могу стручно одабрати фотографије занимљивих типова становника и зграда.

Никола Радојчић.

ПАСТИРСКИ ЖИВОТ КОД МИЈАКА.

1. Мијаци и њихов пастирски живот.

Мијаци живе на Бистри, Стогову и Крчину, у сливу Радике, притоке Црног Дрима. У народу се прича да је некада цео овај крај, а нарочито долине, био обрастао густом шумом. После Косовске Битке Мијаци су, по предању, дошли у ове планине заједно са својим барјактарем. Барјак су сакрили у близини села Сушице где су се најпре населили. Они су почели помало обрађивати земљу и напасати стада оваца. Прича се да су доцније Турци, кад су дошли у додир са мијачким поглаварима, живели с њима у добрим односима. Чак су се Мијаци борили против Аустрије код Влајинице изнад Гостивара. Они су тада били истакли косовску заставу и под њом се храбро показали. Зато им је султан дао извесну самоуправу. Турци се нису смели насељавати по мијачким селима, а крстат барјак постао је јаван знак мијачког живота. Поред тога Мијаци су на својим црквама имали и звона.

Доцније су се Турци осилили и од тада је настао тежак живот за Мијаче. За Синан-Пашу прича се да би потурчио сваког кога би срео на путу. Тако су потурчени Мијаци на обалама Радике. Али су се